

PUSZTAI DÁVID:

AZ IRAK ELLENI INTERVENCIÓ, AVAGY AZ EGYESÜLT
ÁLLAMOK ESETE A NEMZETKÖZI JOGGAL

„...Ügyének jogosságát az egyik éppúgy képes igazolni, mint a másik, de úgy vélik, hogy amelyik megőrizte függetlenségét, ezt erejének köszönheti, s mi félelemből nem támadtunk rá. A ti meghódolásokkal tehát nemcsak uralmunkat terjesztjük ki, hanem biztonságunkat is megszilárdítjuk...”

Thuküdidész: A peloponnészoszi háború, V. 97

A hidegháborús szembenállás elmúltával a nemzetközi közvéleményt áthatotta a várakozás, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartására hivatott intézményrendszer végre képes lesz ellátni az „alapító atyák” által megálmodott feladatát. Az ENSZ az 1990-es években igyekezett is megfelelni ezen várakozásnak; beszédes tény, hogy az elmúlt másfél évtized során a Biztonsági Tanács több határozatot hozott, mint az azt megelőző négy és fél évtizedben összesen, és a békefenntartó missziók számában is hasonló tendencia volt tapasztalható. Rövid ideig úgy tűnt tehát, hogy az ENSZ fokozott aktivitásával a nemzetközi kapcsolatoknak egy új, békésebb korszakához érkezett az emberiség. Az évek múltával azonban ez a látszat szép lassan szertefoszlott, az ezredfordulón pedig több olyan megrázkódtatás is érte a rendszert, amely komoly és nem feltétlenül pozitív irányú változások ígérését hordozta. E megrázkódtatások közül a legutolsó az Egyesült Államok és Nagy-Britannia Irak elleni 2003-as intervenciója volt.

I. BEVEZETÉS: A BUSH-ADMINISZTRÁCIÓ ÉS AZ IRAKI KÉRDÉS

A 2001-ben hatalomra került neokonzervatívok még ellenzékéből élesen bírálták a Clinton-kormányzatot, amiért az kooperatíván viszonyult azon rezsimekhez is, amelyeket később a „gonosz tengelyébe” soroltak; véleményük szerint ezen rezsimekkel ugyanis nem együttműködni kellett volna, hanem „aláásni” azokat és törekedni kellett volna megbuktatásukra. Az ebbe a csoportba soroltak Irakkal kapcsolatban is hasonló véleménnyel bírtak, amelynek már 1998-ban hangot adtak.¹ A 2001. szeptember 11-i terrortámadások ezen a téren is alapvető fordulatot hoztak. Bár az viszonylag hamar kiderült, hogy a támadások mögött az al-Kaida terrorhálózat és közvetve az őket támogató afganisztáni tálib rezsim áll, a jelek szerint az afganisztáni műveletekkel párhuzamosan újra elővették az „iraki kérdést” is, amelyet még 2001 őszén a Nemzetbiztonsági Tanács elé vittek és a Pentagon nyomására az apparátus elkezdte vizsgálni az Irak és az al-Kaida közötti esetleges kapcsolatok létének lehetőségét.² Mivel pedig az amerikai adminisztráció a fegyverzetellenőrök 1998-as kényszerű távozása óta nem rendelkezett megbízható információkkal Irak arzenáljának tényleges méreteiről, kormányzati körökben megerősödött az a feltételezés, hogy Szaddám Huszein újra fegyverkezik és ezekből a tömegpusztító fegyverekből esetleg az al-Kaidának is juttathat, amivel fenyegetheti az Egyesült Államok biztonságát. Ily módon viszont kialakult a fenyegetettségnek egy olyan érzése, amellyel szemben az látszott természetesnek, hogy Amerikának „meg kell védenie magát” a Szaddám-rezsim jelentette „nagy veszéllyel” szemben, vagyis erőt kell alkalmaznia Irakkal szemben. 2001 őszétől kezdve erre számos utalás történt magasrangú hivatalnokok részéről. A félmondatok és kiszivárogtatások ködét Bush elnöknek az unió helyzetéről tartott 2002. január 29-i beszéde oszlatta el, amelyben nyíltan megfogalmazta az Egyesült Államok támadási szándékát Irakkal szemben.³

A tervezés és a katonai előkészületek már lényegében 2001 őszén megkezdődtek. 2002 tavaszán sor került az amerikai katonai büdzsé jelentős megnövelésére, tavasz és nyár folyamán pedig megkezdődtek a csapatmozgások, amelyek eredményeként nyár végére 100 ezer főnyi haderő állomásozott a térségben. 2002 júliusában pedig megindult az intervenció légi előkészítése, az úgynevezett Southern Focus hadművelet, amelynek jegyében naponta többtucatnyi légitámadást mértek az iraki haderő kommunikációs rendszerére, és amelynek legalitását az Egyesült Államokon és Nagy-Britannián kívül jóformán senki nem ismerte el.⁴ E műveletek eredményességét mutatja, hogy

¹ Andor László – Tálás Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 39, 44. skk.

² Andor László – Tálás Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 53-54.

³ Andor László – Tálás Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 65.

⁴ Christine Gray: From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force against Iraq, p. 12.

2003 márciusában már egy oly mértékben meggyengített iraki hadsereg nézett az amerikai-brit koalíció erőivel farkasszemet, amellyel szemben nem volt szükség bevezető légitámadásokra, mint az első Öböl-háború idején, hanem egyből megindulhattak a szárazföldi hadműveletek.⁵

A sivatagban megvívandó csaták előtt azonban az Egyesült Államokra még egy másfajta ütközet várt. Mind a Bush-adminisztráció honi ellenzéke, mind európai szövetségeseinek nagy része elutasítóan reagált ugyanis a háborús tervekre, illetve az Irakkal szemben egyoldalúan foganatosítandó bármilyen intézkedésre. Powell akkori amerikai külügyminiszter, felmérve a helyzetet, éppen ezért 2002 augusztusában győzködni kezdte főnökét, hogy az iraki problémát vigye az ENSZ elé, és, ha lehetséges, próbáljon meg első körben a világszervezet nyújtotta keretek között megoldást találni a helyzetre, vagyis megszerezni a Biztonsági Tanács felhatalmazását a készülő akcióhoz. Bush elnök augusztus végén engedett külügyminisztere unszolásának, így az iraki kérdés – az első Öböl-háború óta immár sokadszorra – a Biztonsági Tanács elé került.

2. ERŐ ALKALMAZÁSA 1945 UTÁN

Az ENSZ Alapokmánya 1945-ben – számos korábbi előzmény, így mindenekelőtt az úgynevezett Kellogg-Briand szerződés nyomán – rögzítette az erő alkalmazásának általános tilalmát. A preambulumban az Egyesült Nemzetek népei hitet tesznek amellett, hogy megmentik a későbbi nemzedékeket a háború borzalmaiktól, és hogy ennek érdekében jó szomszédként, békességben élnek egymás mellett; a 2. cikk (4) bekezdése pedig mint alapvető elvet kimondja, hogy: *„A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.”*

Ezzel a rendelkezéssel kapcsolatban az Alapokmány kommentárja kiemeli, hogy az a Kellogg-Briand szerződésnél szélesebb körben tiltja az erő alkalmazását, lévén, hogy nem kizárólag a háborút, hanem az erő mindenfajta alkalmazását, illetve az azzal való fenyegetést is törvényen kívül helyezi, ráadásul az 1928-as szabályozással ellentétben itt a tilalom mögött konkrét és (az „alapító atyák” szándéka szerint) hatékony mechanizmus áll annak érvényesítésére és az erő illegális alkalmazásának szankcionálására.⁶ A 2. cikk (4) bekezdése

⁵ Andor László – Tóth Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 70-71.

⁶ Cot, Jean-Pierre – Pellet, Alain: La Charte des Nations Unies, p. 113-114.

tartalmánál fogva is nehezen elválasztható ugyanazon cikknek a nemzetközi viszályok békés rendezése kötelezettségét előíró (3) bekezdésétől, amelyek ily módon mintegy komplementerei egymásnak. Ezen rendelkezések – mint arra az ICJ⁷ is rávilágított a Nicaragua-ügyben⁸ – a nemzetközi jognak olyan alapvető és esszenciális normáit képezik, amelyekről kifejezett alapokmányi rendelkezés híján nem lehet eltérni; így tehát az erő alkalmazásának tilalma alóli esetleges kivételek csak szűkítve és az Alapokmány rendelkezéseivel összhangban értelmezhetők.⁹ Különösen igaznak tekinthető ez arra az esetre, ha – mint egyes szerzők – a 2. cikk (4) bekezdését, pontosabban az abban foglalt normát a nemzetközi *ius cogens*¹⁰ részének tekintjük, amelyről eltérni nem lehetséges.¹¹ A 2. cikk (4) bekezdésének konkrét tartalmát emellett számos – elveket és fogalmakat meghatározó – közgyűlési határozat is pontosítja.¹²

Az Alapokmány az erő alkalmazásának a 2. cikk (4) bekezdésében lefektetett tilalma alól két kivételt határoz meg: az egyéni vagy kollektív önvédelemnek az Alapokmány 51. cikkében meghatározott esetét, valamint a Biztonsági Tanácsnak az Alapokmány VII. fejezete alapján történő eljárását a béke veszélyeztetése, a béke megszegése, valamint támadó cselekmény esetén. Amikor az Irak elleni intervencióra való felkészülés szakaszában, még a 2002-es év folyamán az angolszász hatalmak nyilvánosságra hozták érveiket a beavatkozás szükségessége és legalitása mellett, láthatóvá vált, hogy azok éppen e két kivétel mentén kristályosíthatók ki. Egyfelől ugyanis – a Bush-adminisztráció 2002. szeptemberi nemzetbiztonsági stratégiájával összhangban¹³ – az erő alkalmazását a „megelőző önvédelem” (preemptive

⁷ International Court of Justice – Nemzetközi Bíróság

⁸ ICJ Reports 14 [1986], para 190; Christine Gray: *The Use and Abuse of the International Court of Justice: Cases concerning the Use of Force after Nicaragua*, p. 870-871.

⁹ Legality of Use of Force against Iraq, §§9-10, 13. www.lcnp.org/global/IraqOpinion10.9.02.pdf
Thomas M. Franck: *What Happens Now? The United Nations After Iraq*, p. 613.

¹⁰ A nemzetközi jog legalapvetőbb tartalmát képező, legegységesebb normák

¹¹ Stahn, Carsten: *Enforcement of the Collective Will After Iraq*, p. 814.

¹² *Id.* mindenképp a 2625 (XXV) sz. közgyűlési határozatot [1970] az államok közötti baráti kapcsolatokat és együttműködést érintő nemzetközi jogi elvekről, valamint a 3314 (XXIX) sz. határozatot [1974] az agresszió meghatározásáról.

¹³ A '90-es évek második felétől tapasztalható „új intervencionalizmus” és a neokonzervatív ideológia találkozásának beszédes terméke az Egyesült Államok 2002 szeptemberében keletkezett új nemzetbiztonsági stratégiája. A dokumentum, amely a nemzetközi béke és biztonság védelmében a különböző multilaterális szervezeteknek láthatóan nem tulajdonít komolyabb szerepet, az unilaterális „megelőző lépéseknek” azonban annál inkább, gyakorlatilag az Egyesült Államok számára vindikálja annak jogát, hogy az általa fenyegetést jelentőnek minősített államok ellen, amennyiben bizonyos, szintén az USA által meghatározott körülmények fennállnak, minden további nélkül erőt alkalmazzon, mégpedig kizárólag Washington megítélése alapján, a nemzetközi közösség bármilyen beleszólása nélkül. – (Ld.: *The National Security Strategy of the United States of America*, Chapter V. (p. 15.) (Letölthető: www.whitehouse.gov/nsc/nss.html.)

self-defence) joga fennállásának bizonyítása mellett, annak a konkrét esetben való szükségessége alátámasztásával kívánták indokolni. Másfelől az 1441 (2002) BT határozat megszületése után igyekeztek bebizonyítani azt is, hogy a meglévő BT-határozatok az adott helyzetben önmagukban, a Biztonsági Tanács újabb felhatalmazó határozata nélkül is elegendő felhatalmazást adnak erő alkalmazására Irakkal szemben. Mindezek mellett az akció támogatására számos, az előbbieket érintő politikai természetű érv is született.

3. A „MEGELŐZŐ ÖNVÉDELEM” DOKTRÍNÁJA

Az „önvédelem természetes jogát” – amely mind az egyéni, mind a kollektív önvédelmet magában foglalja – a Dumbarton Oaks-i és San Francisco-i „alapító atyák” általános vélekedés szerint a szokásjogi szabályok figyelembevételével kívánták az Alapokmányba átültetni.¹⁴ E szokásjogi szabályozás meghatározó eleme akkor már egy évszázada a Carolina gőzös ügye nyomán kikristályosodott, Daniel Webster amerikai külügyminiszterről elnevezett formula volt, amely az önvédelem jogát olyan „azonnali, mindent elsöprő” támadás esetén ítéli legitimnek, amely „más eszközök igénybevételére nem hagy lehetőséget, és megfontolásra sincs idő”¹⁵. A Webster-formula alapján fennálló jogot az önvédelemre az Alapokmány annyiban szűkíti, hogy annak fennállását csak a Biztonsági Tanácsnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében tett intézkedéséig ismeri el.¹⁶ A későbbiek szempontjából külön kiemelendő még, hogy az Alapokmány szerint az önvédelem joga csak „az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás” esetén illeti meg a tagállamokat. A kommentár ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy az agresszió definíciója – amely az önvédelem jogosságának tisztázásához elengedhetetlenül szükséges – minden próbálkozás, így a Közgyűlés 3314 (XXIX) számú, 1974-ben hozott határozata ellenére sem problémamentes.¹⁷ A nemzetközi terrorizmus '90-es évekbeli felfutása, illetve a 2001. szeptemberi terrortámadások hatására az agresszió és az önvédelem fogalma kapcsán sajátos erjedés vette kezdetét, amely ezen fogalmak átértelmezése irányába mutatott. Erre az átértelmezésre tett sajátos kísérletet az amerikai adminisztráció a megelőző önvédelem konstrukciójának felvázolásával, amit a

¹⁴ Id. John Yoo: *International Law and the War in Iraq*, p. 571.

¹⁵ „...instant, overwhelming, leaving no choice of means and no moment for deliberation...” – idézi Richard N. Gardner: *Neither Bush nor the „Jurisprudes”*, p. 587.

¹⁶ Ennek értelmezéséről részletesebben ld. Valki László: *The 11 September Terrorist Attacks and the Rules of International Law*, p. 34. skk.

¹⁷ Cot, Jean-Pierre – Pellet, Alain: *La Charte des Nations Unies*, p. 115-116.

2002-es nemzetbiztonsági stratégiába is beépítettek, sőt annak egyik központi elemévé tették. Ennek értelmében tehát az Egyesült Államok jogot formál „megelőző akciók” indítására olyan „renitens” államokkal szemben, amelyek tömegpusztító fegyvereket adnak át általuk támogatott terroristáknak.¹⁸ Mivel pedig Irakot legkésőbb 2002 elejétől ilyen államnak tekintették, az angolszász hatalmak álláspontja szerint ellene legitim módon alkalmazható erő.

A megelőző önvédelem doktrínáját – különös tekintettel az iraki kérdésre – jogi szempontból részletesebben egy, az amerikai Kongresszus számára készített hatoldalal jelentés fejtette ki.¹⁹ A jelentés szerint a nemzetközi szokásjogban a Carolina gőzös ügye kapcsán született meg a megelőző önvédelem részletes szabályozása, vagyis a Webster-formulát mint „formulation of the right of preemptive attack” definiálja, annak követelményeit a megelőző önvédelemre vonatkoztatva.²⁰ Megállapítja azt is, hogy az ENSZ Alapokmányának 51. cikke szó szerinti olvasatban az önvédelem fogalmát csak egy, a tagállam ellen irányuló fegyveres támadás esetén tartja értelmezhetőnek, ám véleménye szerint ez az értelmezés ellentétes az Alapokmány céljaival, mert nem tesz mást, mint fenntartja az agresszor jogát az első csapásra; így tehát a jelentés akként vélekedik, hogy az 51. cikkben említett „egyéni vagy kollektív önvédelem természetes joga” alatt a nemzetközi szokásjogba foglalt vonatkozó normarendszer egészét kell értenünk, amibe – véleménye szerint – a Carolina gőzös ügye óta beletartozik a megelőző önvédelem joga is.²¹ Így tehát, amennyiben a websteri szükségesség és arányosság követelménye teljesül – és a dokumentum szerint természetesen teljesül –, úgy a jelentés okfejtése alapján az erő alkalmazása Irakkal szemben legális egy esetleges konkrét BT-felhatalmazás hiányában is.

A „megelőző önvédelem” Irak esetében is alkalmazott konstrukciója, mint az közismert, nem kis ellenállásba ütközött. Egyes szerzők a 2002-es nemzetbiztonsági stratégiát, illetve az abban foglalt „megelőző önvédelem” doktrínáját úgy értékelik, hogy az voltaképpen a Webster-formula „imminent threat” („küszöbönálló fenyegetés”) követelményét a gyakorlatban a „sufficient threat” („elegendő fenyegetés”) kitételrel helyettesítené.²² Ez ugyanakkor egyes nemzetközi jogászok véleménye szerint az eredeti websteri formula súlyos

¹⁸ Id. Andor László – Tólas Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 151-152.

¹⁹ International Law and the Preemptive Use of Force against Iraq. CRS Report for Congress. www.boozman.house.gov/UploadedFiles/IRAQ%20-%20International%20Law%20and%20the%20Preemptive%20Use%20of%20Force%20Against%20Iraq.pdf

²⁰ CRS Report for Congress, p. 2-3.

²¹ CRS Report for Congress, p. 3-4.

²² Id. Stahn, Carsten: Enforcement of the Collective Will After Iraq, p. 820. Más szerzők a „potential threat” („potenciális fenyegetés”) kifejezést is indokoltak tartják a 2002-es nemzetbiztonsági stratégiával kapcsolatban – Id. Richard N. Gardner: Neither Bush nor the „Jurisprudens”, p. 588.

torzulását vonná maga után, lévén, hogy annak érvrendszere kizárólag az „imminent attack” („küszöbönálló támadás”) fogalmával körülírható esetekre vonatkozik, márpedig ez a követelmény a „megelőző önvédelem” esetén nem biztos, hogy teljesül.²³ A probléma magját valószínűleg az jelenti, hogy Webster a maga idejében terminológiaiilag nem tett különbséget önvédelem és megelőző vagy preventív önvédelem között, így annak értelmezése is nehézkes. A 2002 szeptemberében az angol kormány számára készült vélemény által idézett szerzők általában jogellenesnek vélik az önvédelem fogalmának ilyen kiterjesztő értelmezését, bár az elutasítás nem egyöntetű, tehát egyes szerzők bizonyos körülmények között elfogadják létezését.²⁴ A tanulmány végül arra az álláspontra jut, hogy egységes szakirodalmi álláspont és állami gyakorlat híján nem világos, létezik-e ilyen jog, de ha igen, akkor ennek alkalmazásakor is a Webster-formulát kell alkalmazni.²⁵

A „megelőző önvédelem” koncepcióját azonban nehezen alkalmazhatóvá teszi az ENSZ Alapokmánya. 51. cikkének a kongresszusi jelentésben előirányzott tágabb értelmezését – amely a dokumentum okfejtése alapján lehetővé tenné a Webster-formula általa konstruált értelmezésének használatát – mindenekelőtt a 2. cikk (4) bekezdése szűkítő értelmezésének kötelezettsége teszi tarthatatlanná, amelynek alapján az önvédelem jogának a kongresszusi jelentés szerinti, kiterjesztő alkalmazása voltaképpen a nemzetközi ius cogens – de legalábbis egy, az Alapokmányba foglalt alapvető jelentőségű elv – sérelmét jelenti, így az ilyen értelmezés alapján megindított akció nem lehet jog- és Alapokmány-szerű.

További problémát jelent, hogy a „megelőző önvédelem” koncepciója abból a feltételezésből indul ki, hogy egy állam pontosan ismeri és kiismeri valamely másik állam szándékait, vagy legalábbis pontosan következtetni tud azokra – ami természetesen nem mindig igaz – és ennek alapján nagy biztonsággal meg tudja ítélni, hogy az adott helyzet fenyegeti-e békéjét és biztonságát. Az Alapokmány 39. cikke ugyanakkor ennek eldöntését a Biztonsági Tanács hatáskörébe utalja, így féltő, hogy a „megelőző önvédelem” doktrínája alapján hozott, az ország biztonságának veszélyben forgását megállapító döntés csorbítaná a BT hatáskörét, s ezáltal sértené az Alapokmányt.²⁶

Álláspontja alátámasztására és a „megelőző önvédelem” doktrínájának további legitimitása gyanánt a kongresszusi jelentés három példát is említ, mint a tagállamok megegyező gyakorlatának – ki nem mondva quasi

²³ Id. Richard N. Gardner: Neither Bush nor the „Jurisprudes”, p. 587.

²⁴ Legality of use of force against Iraq, §§ 19-22.

²⁵ Legality of use of force against Iraq, § 24.

²⁶ Stahn, Carsten: Enforcement of the Collective Will After Iraq, p. 820.

szokásjogának – megnyilvánulását, megemlítve, hogy az nem utolsósorban a Biztonsági Tanács hidegháborús blokkoltságának ellensúlyozására alakult így. Az első példa a jelentés szerint az 1962-es kubai rakétaválság, amelynek során Kennedy elnök lényegében tengeri blokád alá vonta Kubát, hogy megakadályozza a szovjet rakétáknak a szigetre juttatását és telepítését, amelyet az elnök az USA védelmével indokolt, valamint közvetve azzal, hogy a rakéták telepítése a nemzetközi békét és biztonságot fenyegeti.²⁷ A másik két példa Izrael és az arab világ konfliktusából való; az egyik az 1967-es háború, amit Izrael preventív jelleggel indított és amelyet a jelentés szerint sem a Közgyűlés, sem a Biztonsági Tanács nem ítélte el, a másik pedig az iraki atomreaktor 1981-es lebombázása, amit Izrael ugyancsak önvédelemmel indokolt.

Sajnálatos módon azonban a jelentés által citált három példa mindegyike sántít. Az iraki atomerőmű lebombázása kapcsán a jelentés maga sem tagadja, hogy azt követően Izraelt elítélő BT-határozat született.²⁸ A másik Izraellel kapcsolatos esetben, az 1967-es háború kapcsán pedig nem szabad megfedkezünk a 242 (1967) BT határozatról, amely expressis verbis ugyan tényleg nem ítélte el a zsidó államot, ellenben felszólította többek között csapatainak visszavonására és szomszédai területi integritásának elismerésére, vagyis véleményem szerint a nemzetközi közösség helytelenítő ítélete ez esetben is világosan dokumentálható. Ami a harmadik esetet illeti, ott egyes szerzők szerint valójában nem történt más, mint hogy Kennedy a szovjet vétó elkerülése érdekében megkerülte a Biztonsági Tanácsot,²⁹ ráadásul tényleges harci cselekményre nem került sor, ami által az eset – szintén egyes vélemények szerint – nem tekinthető úgy, hogy az Egyesült Államok az önvédelem jogával élt volna, még Kennedy figyelemreméltó megnyilvánulása ellenére sem.³⁰ Így tehát, mivel a nemzetközi közösség rosszállásának megnyilvánulása, illetve a felhozott eset nem teljesen releváns volta miatt az említett három példa közül, mint láthattuk, egyik sem állja meg igazából a helyét, a kongresszusi jelentés által sugallt tagállami gyakorlatot a megelőző önvédelem joga létezésének egyértelmű bizonyítékként véleményem szerint nem vehetjük figyelembe; nehezen képzelhető el ugyanis, hogy a nemzetközi közösség által helytelenített és ellenzett cselekmények szokást teremtsenek.

²⁷ „We no longer live in a world where only the actual firing of weapons represents a sufficient challenge to a nation's security to constitute maximum peril. Nuclear weapons are so destructive and ballistic missiles are so swift, that any substantially increased possibility of their use or any sudden change in their deployment may well be regarded as a definite threat to peace.” – idézi Richard N. Gardner: *Neither Bush nor the „Jurisprudes”*, p. 587.

²⁸ Id. 487 (1981) BT határozat

²⁹ Ruth Wedgwood: *The Fall of Saddam Hussein: Security Council Mandates and Preemptive Self-Defense*, p. 584.

³⁰ Richard N. Gardner: *Neither Bush nor the „Jurisprudes”*, p. 587 sk.

A „megelőző önvédelem” doktrínájával kapcsolatban még egy, részben politikai természetű aggály fogalmazható meg. Arról van szó nevezetesen, hogy amennyiben elfogadjuk az erő megelőző jellegű alkalmazásának jogát az Egyesült Államok vonatkozásában, úgy azt a többi államtól sem tagadhatjuk meg, ellenkező esetben ugyanis a fennálló nemzetközi rend egyik alapvető elve, az államok szuverén egyenlősége csorbulna. A megelőző önvédelem jogának minden országra történő kiterjesztése ugyanakkor nem csekély kockázatokat rejt magában: Albright teszi fel azt a kérdést, hogy valóban olyan világban akarunk-e élni, ahol minden ország felhatalmazva érzi magát, hogy megtámadjon egy másik országot, amely esetleg fenyegetheti őt?³¹ Nála is egyértelműbben fogalmazza meg biztonsági aggályait Gardner, aki szerint *„A küszöbönálló támadás megelőzéséhez való jognak a potenciális ellenfelek elleni preventív háborúhoz való joggá történő kiterjesztésével a Bush-kormányzat olyan megtöltött fegyvert hozott létre, amely úgy az Egyesült Államok, mint a stabil világrend iránti általános érdek ellen is fordítható.”*³² Az amerikai jogászprofesszorok állásfoglalásukban ezt még megtoldják azzal az elgondolkodtató észrevétellel, hogy a történelem során számos jogsértő agressziót indokoltak elkövetőik önmaguk védelmével.³³ Ily módon tehát a „megelőző önvédelem” doktrínájának beépítése a nemzetközi jogrendbe és következetes alkalmazása nemhogy nem segítené elő a nemzetközi béke és biztonság megóvását, hanem egyenesen annak ellenében hatna.

Amennyiben minden felsorolt ellenvetés ellenére is arra az álláspontra helyezkednénk, hogy a „megelőző önvédelem” joga létezik, úgy meg kellene vizsgálnunk, hogy az intervenció megindítása előtti időszakban, 2002 második felében és 2003 elején Irak ténylegesen milyen fenyegetést jelentett az Egyesült Államokra és Nagy-Britanniára. Ezzel kapcsolatban a két angolszász hatalom és az ENSZ és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) ellenőreinek véleménye némileg eltért egymástól.

Amerikai feltételezések szerint – amely nagyrészt a CIA 2002. októberi jelentéséből táplálkozott – Irak nem elhanyagolható méretű tömegpusztítófegyver-kapacitással rendelkezett. Véleményük szerint az ország sikeresen újjáépítette az első Öböl-háborúban elpusztult nukleáris kapacitásait és belátható időn belül rendelkezni fog nukleáris fegyverrel. Emellett legalább hét

³¹ Madeleine K. Albright: *Bridges, Bombs or Bluster?*, p. 4.

³² „By expanding the right of preemption against an imminent attack into a right of preventive war against potentially dangerous adversaries, the Bush administration has created a ‘loaded weapon’ that can be used against the United States and against the general interest in a stable world order.” – Richard N. Gardner: *Neither Bush nor the „Jurisprudes”*, p. 588.

³³ *Law Professors’ Statement Challenging US War Plans: A US War Against Iraq Will Violate US and International Law and Set a Dangerous Precedent For Violence That Will Endanger the American People.* www.the-rule-of-law.com/Iraq/Statement

mobil biológiai laboratóriummal rendelkezik és számos civil üzem is gyorsan ilyené alakítható, jelentős mennyiségű biológiai- és kémiaifegyver-alapanyaggal (prekurzorral) bír, valamint több ezer liternyi anthrax és más biológiai ágens áll rendelkezésére a 100 és 500 tonna közötti mennyiségűre becsült kémiai hatóanyagokon kívül. Mindezek célba juttatására pedig a becslések szerint többtucat Scud-rakéta és kilövőállás állt Szaddám Husszein rendelkezésére, aki emellett nagyobb hatótávolságú hordozóeszközök fejlesztésén is dolgozott.³⁴ A brit kormánydosszié érdemben hasonló állításokat tartalmazott azzal a későbbiekben komoly politikai viták keresztjüébe került és leírt formájában valótlannak bizonyult, az úgynevezett Kelly-ügy kirobbanásában kulcsszereppel bíró állítással, hogy az iraki tömegpusztító fegyverek szükség esetén 45 percen belül bevetethetők.³⁵ Mindezek alapján a kormányzati jelentések az Irak által jelentett fenyegetést valósnak ítélték, amely az angolszász hatalmak felfogásában külön BT-felhatalmazás nélkül, a „megelőző önvédelem” joga folytán is megalapozná a Bagdad elleni katonai fellépést.

A 2002 szeptemberében – négyévi kényszerű távollét után – Irakba visszaengedett fegyverzetellenőröktől – a Hans Blix vezette UNMOVIC-missziótól, valamint az IAEA ellenőreitől – Washington és London is azt várta, hogy megerősítik a kormánydossziékban foglaltakat. Irak – mint azt Hans Blixnek és Mohamed el-Baradeinek jelezte³⁶ – együttműködött az ellenőrökkel és látható igyekezetet fejtett ki az 1441-es BT-határozat betartására. Az UNMOVIC/IAEA-misszió nyomán a Biztonsági Tanács tagjaihoz meglehetősen sajátos úton-módon eljuttatott, mintegy 12 ezer oldalnyi iraki jelentés, valamint a fegyverzetellenőrök tapasztalatai azonban rácafóltak a brit és amerikai várakozásokra, ugyanis nem igazolták a kormányzati dokumentumok feltételezéseit³⁷ és ilyen értelmű jelentést terjesztettek a Biztonsági Tanács elé is.³⁸ Ezzel pedig megoldni látszott az intervenciónak a bármilyen tágan értelmezett önvédelem joga alapján történő legitím megindítása, ami ugyancsak érzékenyen érintette mind Washingtont, mind Londont. És bár történtek kísérletek a kormányzati dossziékban foglaltak igazolására – mindenekelőtt Powell amerikai külügyminiszter 2003. február 5-i, a

³⁴ Id. Iraq's Weapons of Mass Destruction Programs. www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd/Iraq_oct_2002.htm; Id. még Joseph Cirincione: Can Preventive War Cure Proliferation? p. 67, továbbá Andor László – Tálás Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 164-165.

³⁵ Iraq's weapons of mass destruction: the assessment of the British Government. www.fco.gov [2002. szeptember 24.]; továbbá Andor László – Tálás Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 152. skk.

³⁶ Id. Blix és el-Baradei tájékoztató levelét, amelyet függelékként az 1441-es határozathoz csatoltak – www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm

³⁷ Azóta az amerikai kormányzat hivatalosan is elismerte, hogy az Irak tömegpusztító fegyvereiről szóló értesülései tévesek voltak.

³⁸ Id. Hans Blix: An Update on Inspection. <http://www.un.org/Depts/unmovic/Bx27.htm>; Andor László – Tálás Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 185. skk, p. 196. skk.

Biztonsági Tanács előtt tartott beszédét kell itt megemlítenünk³⁹ – az Irak által jelentett, erő alkalmazására is okot adó méretű „azonnali, mindent elsöprő” küszöbönálló támadás lehetőségét, amely „más eszközök igénybevételére nem hagy lehetőséget, és megfontolásra sincs idő”, érdemben nem sikerült bizonyítani. Lényegében ezt támasztotta alá utólag többek között a CEIP (Carnegie Nemzetközi Békealapítvány), amely súlyos megállapításokat tartalmazott a Bush-adminisztrációra nézve, így például azt, hogy szisztematikusan félreértelmezték a fenyegettség mértékére vonatkozó adatokat és az al-Kaidával való kapcsolatra sem találtak egyértelmű bizonyítékot.⁴⁰

Az Irak által 2002-2003-ban jelentett különleges fenyegetés tényét az ország tágabb „szomszédságának” a fegyverkezés szempontjából, azonos időpillanatban történő vizsgálata is megkérdőjelezi. Ekkor ugyanis, mint az a Foreign Policy egyik későbbi összeállításából kitűnik, kémiai fegyverekkel nagy valószínűséggel rendelkezett Egyiptom, Irán, Izrael, Líbia és Szíria, Szudán pedig esetleg rendelkezett ilyenekkel; biológiai fegyverekkel valószínűleg rendelkezett a felsoroltak közül Egyiptom, Irán és Izrael, és a többiek esetében sem lehetett ezt egyértelműen kizárni; ráadásul Izrael esetén nagy a valószínűsége nukleáris fegyverek birtoklásának, és ez az összeállítás szerint Irán esetén sem zárható ki.⁴¹ Az említett államok közül Szudán már 2001 előtt többször szóba került az al-Kaida lehetséges támogatójaként, és Irán esetében sem zárható ki ilyen kapcsolat, ráadásul ez utóbbi meglehetősen barátságosan bánt a bukott Talibán 2001-es afganisztáni intervenció nyomán hozzá menekült iszlám szélsőségesével is. Szíria az izraeli-palesztin konfliktus kapcsán vált amerikai bírálókat tárgyává mint „a terrorizmust támogató” állam. Irak tehát sem vegyi és biológiai arzenálját, sem az Egyesült Államokhoz és szövetségeseihez való meglehetősen hűvös viszonyát tekintve nem számított olyan egyedülálló vagy kiugró jelenségnek a térségben, amely a többi országhoz képest extrém méretű fenyegetést jelentett volna az angolszász hatalmak számára. Így tehát, ha az USA és Nagy-Britannia következetesen kívánt volna eljárni a saját maguk által konstruált doktrína alapján, úgy vagy Irak több szomszédját is meg kellett volna támadniuk, vagy egyiküket sem, lévén, hogy az általuk jelentett fenyegetés mértékében az intervenció megindítása idején nem volt tapasztalható szignifikáns különbség.

Mindezek alapján sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a „megelőző önvédelem” doktrínájának mind jogi-dogmatikai megalapozottsága, mind – amennyiben létezését mégis elfogadjuk – e doktrínának a konkrét esetben

³⁹ Id. Andor László – Tóth Péter – Valki László: Irak – háborúra ítéelve, p. 199-200.

⁴⁰ Id. Andor László – Tóth Péter – Valki László: Irak – háborúra ítéelve, p. 289-290.

⁴¹ Id. Joseph Cirincione: Can Preventive War Cure Proliferation? p. 67.

történő alkalmazhatósága erősen megkérdőjelezhető, így véleményem szerint a „megelőző önvédelem” nem legitimálhatta az Irak elleni intervenciót, annak alapján – külön biztonsági tanácsi felhatalmazás hiányában – erő jogszerű alkalmazására nem kerülhetett sor.

4. AZ ÚJ FELHATALMAZÁS SZÜKSÉGESSÉGE

Az erő alkalmazásának általános tilalma alóli második kivételt a Biztonsági Tanácsnak a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmény esetén az Alapokmány VII. fejezete, azon belül is a 42. cikk alapján történő intézkedése, vagyis a szűkebb értelemben vett kollektív biztonsági intézkedés jelenti. E fogalom lényege, hogy az egyéb eszközök sikertelensége esetén a nemzetközi közösség jogosult és képes legyen arra, hogy „...a fennkölt célok és elvek megsértése esetén azokat kényszerítő intézkedésekkel betartassa...”,⁴² mégpedig akár fegyveres erők alkalmazása árán is. A fegyveres erő felhasználása azonban meglehetősen behatárolt körben lehetséges: az csak ultima ratio jellegű lehet, és akkor is kizárólag a Biztonsági Tanács rendelheti el;⁴³ erre bizonyos történeti okok folytán a BT általi felhatalmazás formájában szokott sor kerülni.⁴⁴

2002. nyár végén-ősz elején, amikor Bush elnök eldöntötte, hogy Irak ügyét megfelelő felhatalmazás elnyerése céljából az Egyesült Nemzetek elé viszi,

⁴² Prandler Árpád: A Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság szolgálatában, p. 85.

⁴³ Alapokmány 42. cikk; Békeprogram, § 43; Prandler Árpád: A Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság szolgálatában, p. 93.

⁴⁴ Az erő alkalmazása módjának a VII. fejezetben eredetileg megkonstruált rezsim a folyamatos hidegháborús szovjet blokkolás miatt soha nem működött az eredetileg megálmodott módon, vagyis a tagállamok nemzeti kontingenseinek és az Alapokmány 43. cikkében meghatározott Vezérkari Bizottság bevonásával. Az 1950-es koreai válság idejére nyilvánvalóvá vált, hogy a világszervezetnek valamiképpen át kell hidalnia az Alapokmány és a valóság közötti szakadékot. Lényegében ekkor született meg az a gyakorlat, amely az erő alkalmazására való felhatalmazással igyekszik pótolni a hiányzó ENSZ-infrastruktúrát; a konkrét esetben ugyanis a Tanács felhatalmazta az Egyesült Államokat, hogy parancsnokot nevezzen ki a dél-koreai kormány megsegítésére felsorakozott csapatok élére és engedélyezte ezen haderő számára az ENSZ lobogójának használatát [ld. 84(1950) BT hat.] annak ellenére, hogy a felhatalmazáson kívül nemigen volt érdemi kapcsolata „saját” haderőivel. A hidegháború idején erő alkalmazására való felhatalmazásra még egy esetben, 1961-ben került sor, ezt követően csak a hidegháború után, amikor a Tanács, mintegy szokást teremtve, az 1990-es évtizedben egymás után hozta az ilyen típusú döntéseket – igaz, az ENSZ zászlójának használatáról akkor már szó sem esett. Némi túlzással azt is mondhatnánk, hogy napjaink valóságában a felhatalmazás nem jelent mást, minthogy a Biztonsági Tanács elfogadja valamely tagállam vagy tagállamok ajánlkozását, hogy azok saját maguk, saját költségükön a BT szándékaival egybevágó kényszerítő intézkedést hajtsanak végre az Alapokmány megsértőjével szemben. Ez a megoldás a Tanács – és így az ENSZ – számára kétségtől elcsó és praktikus, ugyanakkor viszont a műveletek hatalmas költségei miatt jelentősen leszűkíti a felhatalmazható tagállamok körét, amely Gaja számára a nemzetközi társadalom demokratizmusa és az ENSZ presztízse szempontjából láthatóan aggályosnak tűnik [ld. Giorgio Gaja: Use of Force Made or Authorized by the United Nations, p. 43-44.].

a Fehér Ház stratégiái erre a legmegfelelőbb időpillanatnak az ENSZ Közgyűlés 2002. őszi ülészakát találták, ahol az amerikai elnök szeptember 12-én meg is tartotta beszédét. Felszólalásában az amerikai elnök abbéli meggyőződését hangoztatta, hogy Bagdad – mint azt a néhány hét múlva megszületett CIA-jelentés is leírta – komoly tömegpusztító fegyver-arszállal rendelkezik és záros határidőn belül nukleáris fegyverekre is szert tehet. Követelte, hogy Irak ezeket a fegyvereket semmisítse meg, fejezze be a terrorizmus támogatását és szüntesse be a civil lakosság egyes csoportjainak üldözését. Bush emellett gyakorlatilag hadüzenetet intézett Szaddám Husszeinhez, közölve, hogy akár az ENSZ segítségével és felhatalmazásával, akár anélkül a rezsimváltást tekinti céljának. A beszéd egyben az ENSZ számára sem hagyott mozgásteret, jelezvén, hogy az USA akár annak felhatalmazása nélkül is kész cselekedni.⁴⁵

A Bush-beszéd nyomán megindult diplomáciai pezsgésben jelentős szerepet játszott a francia diplomácia, amelynek „kétlépcsős” elképzelése el kívánta kerülni az erő alkalmazására való azonnali vagy automatikus felhatalmazást. A javaslat szerint a BT határozatában kötelezni kellene Irakot a fegyverzetellenőrök visszaengedésére, majd a kialakult helyzetet bizonyos idő múlva újabb határozatban kellene értékelni, ekkor megtéve az esetlegesen szükséges intézkedéseket. A tárgyalások végén, 2002. november 8-án született meg a Biztonsági Tanács 1441. számú határozata. Ennek a későbbi érvelés szempontjából egyik legfontosabb eleme az volt, amely megállapította, hogy a 687-es határozat be nem tartásával Bagdad a „lényegi jogsértés” állapotában van,⁴⁶ sőt figyelmeztette az országot, hogy a határozat rendelkezéseinek megsértését további lényegi jogsértésként fogja fel.⁴⁷ Mégis, a (2) bekezdés szerint a Tanács a fegyverzetellenőri misszióval még egy utolsó esélyt kívánt Iraknak adni a jogsértés következményeinek elkerülésére. Maga a határozat számos rendelkezést tartalmazott Iraknak az UNMOVIC és az IAEA felé fennálló tájékoztatási kötelezettségéről, a fegyverzetellenőrök jogállásáról és jogosítványairól. A dokumentum azzal a figyelmeztetéssel zárul, hogy Bagdadnak kötelezettségei folytatólagos megszegése esetén „súlyos következményekkel” kell szembenéznie.⁴⁸ Az 1441. határozatot az angolszász hatalmak érvelése úgy igyekezett beállítani, mint amely magában foglalja a felhatalmazást az erő alkalmazására egy újabb BT-határozat nélkül is. Érvelésük szerint – amelynek legtömörebb foglatatát Lord Goldsmith, az

⁴⁵ Id. Andor László – Tóth Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 144.

⁴⁶ „...Iraq has been and remains in material breach of its obligations under relevant resolutions, including resolution 687 (1991)...” – 1441 (2002) BT-határozat, (1) bekezdés.

⁴⁷ 1441 (2002) BT-határozat, (4) bekezdés.

⁴⁸ „...the Council has repeatedly warned Iraq that it will face serious consequences as a result of its continued violations of its obligations.” – 1441 (2002) BT-határozat, (13) bekezdés.

Egyesült Királyság főügyésze adta⁴⁹ – a felhatalmazást a 678, a 687. és az 1441. BT-határozat együttesen adja meg, mégpedig az alábbi módon.

A Goldsmith-féle érvelés szerint a Biztonsági Tanács 678. számú határozatában felhatalmazást adott erő alkalmazására Irakkal szemben, s erre kettős célt jelölt meg: az iraki csapatok Kuvaitból való kiűzését és a nemzetközi béke és biztonság helyreállítását. Mindezt oly módon tette meg, hogy – „utolsó esély” gyanánt – 1991. január 15-ig lényegében ultimátumot adott Iraknak az önkéntes teljesítésre, majd ezen határidő eredménytelen letelte után megindult a katonai akció. Egyes amerikai szerzők ezzel kapcsolatban fontosnak tartják hangsúlyozni, hogy a katonai műveletek megindítását a 678. határozatot követően már nem előzte meg újabb BT-határozat, tehát a tagállamok ítélték meg, hogy a felhatalmazásban foglalt feltétel – nevezetesen a január 15-i határidő eredménytelen letelte – fennáll.⁵⁰ Miután a Sivatagi vihar hadművelet eredményesen befejeződött, a 687. határozat megállapította a tűzszünet feltételeit, s ezek között igen nagy hangsúllyal, mondhatni egyik központi elemeként szerepeltek az Irak vegyi és biológiai fegyvereinek, valamint a 150 km-nél nagyobb hatósugarú ballisztikus rakétáinak leszerelésére vonatkozó kötelezettségek. Így tehát – szól az érvelés – a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök ügynék rendezése fontos és szükséges feltétele a békének. Ebből a felfogásból viszont az amerikai szerzők számára két okfejtés következik. Egyrészt véleményük szerint a 687. határozat lényegében nem más, mint a Biztonsági Tanácsnak az Alapokmány VII. fejezete alapján hozott intézkedése a nemzetközi béke és biztonság megóvására, amely a tűzszüneti feltételek érdemi sérelme (material breach) esetén meghagyja a tagállamok felelősségét ezen feltételek kikényszerítésére, méghozzá a 678. határozat szellemében, amely viszont, mint ismert, „minden szükséges eszköz” (all necessary means), így fegyveres erő használatára is felhatalmazta a tagállamokat, amivel ez esetben élhetnek is.⁵¹ Másrészt, ugyanennek a gondolatnak másfelől történő megközelítéseként, ha a 687. határozat tűzszünet, akkor érvényes rá a szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény 62. cikkének (2) bekezdése, amelynek b) pontja a rendelkezések érdemi sérelme esetén feljogosítja a másik felet a szerződés alkalmazásának felfüggesztésére és erre a fegyverszünetek hágai szabályozása is lehetőséget ad; mivel pedig a fegyverszünet szerződő felei nemcsak Irak és Kuvait voltak, hanem a Kuvait védelmében a 678. határozat alapján fellépett tagállamok is, így a tűzszünet felfüggesztésének joga rájuk is érvényes.⁵² Mindezen okfejtések

⁴⁹ Id. Goldsmith: Legal basis for use of force against Iraq. www.number-10.gov.uk/print/page3287.asp.

⁵⁰ W. H. Taft – T. F. Buchwald: Preemption, Iraq and International Law, p. 558.

⁵¹ W. H. Taft – T. F. Buchwald: Preemption, Iraq and International Law, p. 559.

⁵² John Yoo: International Law and the War in Iraq, p. 568-569.

konklúziója tehát az, hogy a 687. határozat érdemi sérelme feléleszti az erő alkalmazásának a 678. határozatba foglalt jogát.⁵³

Az angolszász értelmezés szerint az 1441. határozat éppen a 687. határozat érdemi sérelmét mondta ki, ami tehát felélesztette az abban foglalt felhatalmazást az erő alkalmazására. Az 1441. határozatban foglalt „utolsó esélyt” az amerikai szerzők a 678. határozat hasonló fordulatával rokonítják. Értelmezésük szerint ugyanis azt a további érdemi jogsértést, aminek a Biztonsági Tanács az 1441. határozat be nem tartását tekintené, az UNMOVIC és az IAEA ellenőrei, valamint a tagállamok jogosultak jelenteni, és amennyiben e körülmény fennforgását megállapítják és azt jelentik a Biztonsági Tanácsnak – csakúgy, mint az 1991. január 15-i határidő eredménytelen leteltének megállapítása után –, úgy a 678. határozat feléledt felhatalmazása alapján, újabb felhatalmazó döntés nélkül is automatikusan megindulhat a katonai akció.⁵⁴ Ezen automatizmus létét egyes amerikai szerzők az 1993-as és 1998-as eseményekre hivatkozással is alá kívánják támasztani, amikor ugyancsak a 687. határozat érdemi sérelmének megállapítása után, de újabb felhatalmazó BT-határozat nélkül került sor erő alkalmazására, vagyis eszerint a tagállamok gyakorlata is az automatizmus irányába hat.⁵⁵

Washington és London értelmezése számára a fentiek alapján alapvető fontossággal bír, hogy a 678. határozatot a benne foglalt felhatalmazással változatlanul érvényesnek tekintsük. Az angolszász hatalmak érvelése ennek megfelelően cáfolni igyekszik azokat az európai hatalmak által megfogalmazott észrevételeket, amelyek a 678. határozat 2003-ban való alkalmazhatóságát vitatták. Érvelésük szerint ugyanis a '90-es évek gyakorlata alapján a Biztonsági Tanács által adott felhatalmazások két módon szűnhetnek meg: vagy egy újabb BT-határozat által expressis verbis kimondva, vagy a felhatalmazó határozatban megszabott időtartam leteltével.⁵⁶ Mivel pedig a 678. határozat ilyen időbeli korlátozást nem tartalmaz és egyetlen későbbi határozat sem mondta ki a benne foglalt felhatalmazás megszüntetését: *„Amíg a Biztonsági Tanács nem mondja ki egyértelműen, hogy megszüntette a 678. határozatban foglalt felhatalmazást, a felhatalmazás fennmarad.”*⁵⁷

⁵³ Goldsmith, § 3.

⁵⁴ Goldsmith, § 9; W. H. Taft – T. F. Buchwald: Preemption, Iraq and International Law, p. 561-562.

⁵⁵ W. H. Taft – T. F. Buchwald: Preemption, Iraq and International Law, p. 559-561.

⁵⁶ John Yoo: International Law and the War in Iraq, p. 567-568; példaként említi az 1031 (1995), és a 954 (1994) BT-határozatokat.

⁵⁷ „Unless the Security Council clearly states [...] that it has terminated UNSCR 678's authorization for the use of force, that authorization continues.” – Authority for Use of Force by the United States Against Iraq under International Law. CFR Publications 2003. április 10. www.cfr.org/publication.php?id=5862

Az angol-amerikai érveléssel szemben ugyanakkor számos ellenvetés fogalmazható meg. A legfontosabb aggály azzal az automatizmus-koncepcióval kapcsolatos, amely – a 678. és az 1441. határozat egyes fordulatainak rokonításával – az intervenció megindítását egy több mint egy évtizeddel korábbi BT-határozat korabeli felhatalmazása alapján, a Biztonsági Tanács megítélésétől függetlenül egyes tagállamok döntési körébe utalná. A 678. határozat – és így az abban lévő felhatalmazás – érvényesnek tekintése az intervenció megindulása pillanatában ugyanakkor számos vonatkozásban problematikus. E felfogásnak talán legfőbb gyengesége, hogy az úgynevezett bennfoglalt felhatalmazás koncepcióján alapul. Az eredeti kikényszerítő mechanizmus ideiglenes pótlására szolgáló felhatalmazás jogalapjának nem egyértelmű volta, Alapokmánybeli szabályozatlansága, valamint egyes felhatalmazó határozatok sokszor meglehetősen dodonai, korlátokat nem igazán tartalmazó megfogalmazása vetette fel az 'implicit' vagy 'bennfoglalt felhatalmazás' (implied authorization) kérdését, vagyis azt a problémát, hogy bizonyos esetekben – rendszerint egy korábbi, erő alkalmazására felhatalmazó határozat után – egyes tagállamok akkor is a Biztonsági Tanács felhatalmazására hivatkozva alkalmazták erőt, amikor a konkrét felhívott BT-határozatban magában nem szerepelt felhatalmazás. Ez történt például a 688 (1991) sz. BT-határozat esetében is, amelyre hivatkozva amerikai, brit és francia erők lényegében létrehozták az iraki repüléstilalmi zónákat és erőt alkalmaztak azok megsértőivel szemben.⁵⁸ A konkrét esetben a Biztonsági Tanács tagjainak többsége arra az álláspontra helyezkedett, hogy az erő alkalmazása nem volt jogszerű és a szakirodalom véleménye szerint is ezekben az esetekben – tekintettel az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdésében foglaltakra, illetve azok szűkítő értelmezésére is – nincs tényleges felhatalmazás, vagyis ilyen határozatokra hivatkozva egyetlen tagállam sem jogosult erőt alkalmazni.⁵⁹ A felhatalmazás tényét tehát a Biztonsági Tanács határozatának minden egyes konkrét esetben – fentiek alapján ideértve egy adott nemzetközi válsághelyzet különböző időpillanatait is – *expressis verbis* tartalmaznia kell, amint az számos szerző szerint a BT hidegháború utáni gyakorlatából is következik.⁶⁰

⁵⁸ Id. Christine Gray: *From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force against Iraq*, p. 11.

⁵⁹ „Be kell látni, hogy az implicit felhatalmazás nem tekinthető igazán meggyőző teóriának, s ennek megfelelően csekély az elméleti és gyakorlati támogatottsága.” – Sulyok Gábor: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*, p. 198; ld. még Christine Gray: *From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force against Iraq*, p. 11-12; Thomas M. Franck: *What Happens Now? The United Nations After Iraq*, p. 608, 610 skk.

⁶⁰ „...when the security Council intends to authorise the use of force, it does so in clear terms.” – *Legality of use of force against Iraq*. § 52. www.lcnp.org/global/IraqOpinion10.9.02.pdfld. még Andor László – Tólas Péter – Valki László: *Irak – háborúra ítéltve*, p. 181.

Mivel a 2003 márciusában megindult katonai akciót megelőző 1441. határozat felhatalmazó rendelkezést szó szerint nem tartalmazott, így a hadműveletet a 678. határozatban foglalt korábbi felhatalmazásnak egyfajta kiterjesztő értelmezésével kívánták legitimálni, amelynek azonban – mint láthattuk – koncepciója nem tartható. Ha pedig az implicit vagy bennfoglalt felhatalmazás nem létezik, úgy az 1441. határozat által nyújtott cselekvési lehetőségek meghatározásakor a 678. határozat tartalmára sem lehetett jogszerűen hivatkozni. Ennek nyomán viszont gyakorlatilag teljesen irrelevánssá válik annak kérdése, hogy említ-e a 678. határozat időkorlátot az 1990-ben született felhatalmazás alkalmazhatóságára nézve; úgyszintén az is, hogy született-e a felhatalmazás megszűnését explicite kimondó BT-határozat, hiszen ha bennfoglalt felhatalmazás nem létezik, úgy minden egyes esetben külön rögzített felhatalmazásra van szükség.

A 678. határozat alkalmazhatóságának megszűnte melletti további érvként – és a bennfoglalt felhatalmazás léte elleni további bizonyítékként – látszik feltűnni a BT 686. és 687. határozatának összehasonlítása is. A 687. határozatban foglalt végleges tűzszünet előtt ugyanis a 686. határozat rögzítette az ellenségeskedések ideiglenes megszüntetésének feltételeit, s emellett egyértelműen fenntartotta a 678. határozat alapján történő erő alkalmazásának jogát. A 687. határozat ilyen kitévelt már nem tartalmazott. Ennek tényét egyes vélemények a Biztonsági Tanács részéről annak tudatos megerősítéseként fogják fel, hogy az erő alkalmazásának fenntartásához *expressis verbis* felhatalmazás szükségeltetik; a 687. határozatban és a későbbiekben tapasztalható hiányát pedig akképpen, hogy azok kikényszerítésére a 678. határozatban foglalt felhatalmazás már nem alkalmazható.⁶¹ Tekintettel az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdésével kapcsolatban elmondottakra, ez az érvelés logikusnak tűnik.

Az is megjegyzendő, hogy a Biztonsági Tanács minden határozata, így közte az iraki kérdés kapcsán vitatottak is, egy adott történelmi időpillanatban, a meghozatalakor fennálló történelmi-politikai helyzetre való reflexióként keletkezik, így egy későbbi, szükségképpen eltérő helyzetben való alkalmazásuk pusztán logikai szempontból is nyakatekert elgondolásnak tűnik. Hiába tartalmazza tehát a 678. határozat a „hogy kikényszerítse a 660-as és minden későbbi⁶² erre vonatkozó határozatot” kitévelt,⁶³ az véleményem szerint a határozat bevezető részében felhívott korábbi határozatokon kívül másra nem vonatkozhat, a jövőre nézve nem értelmezhető, mint ahogy azt lényegében

⁶¹ Legality of use of force against Iraq, § 53.

⁶² t.i. az Irak agresszióját először elítélő 660 (1990) határozathoz képest későbbi Irakkal foglalkozó határozatokat, amelyek azonban a 678. határozat előtt születtek.

⁶³ „to enforce... resolution 660 and all subsequent relevant resolutions” – 678 (1990) BT határozat, (2) bekezdés

Wedgwood állítja.⁶⁴ Nem véletlenül hívja fel a figyelmet Franck a határozatok végén található „Úgy határoz, hogy továbbra is figyelemmel kíséri a problémát” („Decides to remain seized of the matter”) formulára, amely felett ugyan sokszor hajlamosak vagyunk átsiklani, de amely Franck szerint lényegében annak igényét juttatja minden egyes alkalommal kifejezésre, hogy a Tanács a körülmények lényeges változása esetén megítélje az új helyzetet és – amennyiben szükségesnek találja – „frissítse” intézkedéseit és új határozatot hozzon.⁶⁵ Így tehát a 678. határozatban foglalt felhatalmazás alkalmazhatósága ebből a szempontból is megszűntnek tekinthető, lévén, hogy a fennálló körülmények 2002-2003-ban alapvetően különböztek az 1990-1991-es állapotoktól.

Ha azonban mindezen aggályokon túl is tesszük magunkat és elfogadjuk azt, hogy az 1441. határozat után, a 678. határozatban foglalt felhatalmazás feléledésével az intervenció jogszerű lenne, akkor is szembetaláljuk magunkat egy problémával; azzal nevezetesen, hogy a 678. határozatban Kuvait felszabadítása mellett a Biztonsági Tanács az 1991-es akció résztvevőit a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására hatalmazta fel, rezsimváltásra nem; ennek megfelelően a Sivatagi vihar hadművelet résztvevői nem is vonultak Bagdad ellen. Ezzel szemben – figyelembe véve Bush elnök 2002. szeptemberi beszédét az ENSZ Közgyűlésében, valamint az USA 2002. szeptemberi nemzetbiztonsági stratégiáját – az Egyesült Államok célja már kezdettől a rezsimváltás volt Irakban, ami véleményem szerint, tekintettel a Szaddám Huszein rendszere ellen felhozott bizonyítékok elégtelen voltára is, 2003-ban nem fért bele a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására felhatalmazó 678. határozat kereteibe, vagyis egy „feléledt” 678. határozat felhatalmazása sem lett volna elég széles az Irakban történtek maradéktalan legalizálásához.

Ezen elméleti problémák áthidalására egyes amerikai szerzők felvetik, hogy az 1441. határozat önmagában is tartalmaz felhatalmazást erő alkalmazására, mégpedig 13. bekezdésében, amely Szaddám Huszeint „súlyos következményekkel” (serious consequences) fenyegeti a határozat rendelkezéseinek ismételt megszegése esetén.⁶⁶ Érvelésük szerint ezen rendelkezés az 1441. határozatot a 678. határozathoz teszi hasonlatossá annyiban, hogy mindkettő egy meghatározott feltétel nem teljesítése esetére helyez kilátásba komoly szankciót: a 678. határozat esetében ez a feltétel a 660. határozatban foglaltak 1991. január 15-ig való teljesítése, az 1441. határozatnál pedig a fegyverzetellenőrökkel való együttműködés és jelentéstétel. Véleményük szerint ahogyan 1991-ben az együtt

⁶⁴ Id. Ruth Wedgwood: *The Fall of Saddam Hussein: Security Council Mandates and Preemptive Self-Defense*, p. 579.

⁶⁵ Thomas M. Franck: *What Happens Now? The United Nations After Iraq*, p. 613-614; Id. még *Legality of use of force against Iraq*, § 69.

⁶⁶ Id. W. H. Taft – T. F. Buchwald: *Preemption, Iraq and International Law*, p. 560.

nem működés tényét a tagállamok állapították meg, úgy hasonlóan járhatnak el 2003-ban is, lévén, hogy az 1441. határozat lényegi megsértése is tény.⁶⁷ Még abban az esetben is azonban, ha elfogadjuk a „súlyos következmények” kitétel erő alkalmazására felhatalmazó voltát – amely véleményem szerint az egyértelmű megfogalmazás követelményének figyelembevételével erősen kérdéses –, a tagállamoknak az 1441. határozat sérelmének megállapításához való joga kétfajta gondolatmenet alapján is vitatható.

Egyfelől, a 687. határozatban foglalt tűzszünet megszegéséről mint az erő alkalmazására feljogosító lépésről szóló angolszász érvelés azt állítja, hogy a tűzszünetet kötő felek Irak és Kuvait, valamint a Kuvait felszabadítása érdekében fellépett tagállamok voltak. Franck ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a Sivatagi vihar hadművelet végrehajtói az ENSZ nevében, annak Biztonsági Tanácsa felhatalmazása alapján léptek fel, így tehát a tűzszünet szerződő felei voltaképpen Irak és az ENSZ, illetve annak Biztonsági Tanácsa. Ez pedig azt jelenti, hogy a tűzszünet feltételeinek megsértését is csak az ENSZ-nek, illetve a Biztonsági Tanácsnak van joga megállapítani, tekintve, hogy erre a BT senkit sem hatalmazott fel.⁶⁸ Lényegében ez a követelmény érvényesült az 1441. határozatban, amelyben a BT megállapította a 687. határozatban foglaltak lényegi sérelmét. Ez viszont azt is jelenti, hogy a 687. és 1441. határozatokra való hivatkozással egyetlen tagállamnak sem áll jogában eldönteni, hogy Irak megszegte-e a fegyverszünetben foglalt követelményeket.

Másfelől, ugyanerre a végkövetkeztetésre juthatunk az Alapokmány 39. cikke alapján is, amely a béke bárminő veszélyeztetése vagy megszegése tényének megállapítását egyértelműen a Tanács hatáskörébe utalja, vagyis ezen jog önmagának vindikálása bármely tagállam részéről egyben a Biztonsági Tanács hatáskörének csorbítását és így az Alapokmány sérelmét is jelenti. Annak a tagállamok által történő megítélése tehát, hogy Irak a vonatkozó BT-határozatok megsértésével fenyegeti-e a nemzetközi békét és biztonságot, nem lehet jogszerű, így viszont az automatizmus lehetősége – függetlenül a bennfoglalt felhatalmazás kapcsán elmondottaktól – ismételten kizárható. Mindezek alapján viszont az 1441. határozatot követően a helyénvaló eljárás az lett volna, ha a Blix-jelentés kézhezvétele után, annak tartalmától függően a Biztonsági Tanács újabb határozatában úgy minősítette volna a kialakult helyzetet, hogy az veszélyt jelent a nemzetközi békére és biztonságra, majd a 42. cikk alapján felhatalmazta volna az Egyesült Államokat és szövetségeseit erő alkalmazására; ilyen határozat híján, pusztán az 1441. határozat alapján pedig a 2003 márciusában indult hadműveletek nem tekinthetők jogszerűnek.⁶⁹

⁶⁷ W. H. Taft – T. F. Buchwald: Preemption, Iraq and International Law, p. 560-561.

⁶⁸ Thomas M. Franck: What Happens Now? The United Nations After Iraq, p. 612-613

⁶⁹ Id. Andor László – Tóth Péter – Valki László: Irak – háborúra ítéelve, p. 181.

Az angolszász hatalmak érvelése az automatizmus létét minden elméleti ellenvetés ellenére az 1993-as és 1998-as eseményekre, és főleg arra az 1993-as Ghali-nyilatkozatra kívánta alapozni, amelyben a főtitkár az Irak ellen végrehajtott légitámadást jogszerűnek mondotta; úgyszintén hivatkozási alapként tekintették a 688. határozat kapcsán a repüléstilalmi zónák megsértőivel szembeni erő alkalmazását.⁷⁰ A repüléstilalmi zónák legalitását ugyanakkor hivatalosan a BT nem ismerte el.⁷¹ Az 1993-as Ghali-nyilatkozat óta pedig a Főtitkár számos esetben ítélte el az erő egyoldalú alkalmazását, így talán nem indokolatlan a szóban forgó nyilatkozatot elszigetelt esetnek tekintenünk.⁷² Nem történt tehát más, mint hogy az USA, Nagy-Britannia és Franciaország időnként a BT felhatalmazása nélkül alkalmazott erőt Irakkal szemben a kurdok és a síiták védelmében, amelynek jogszerűségét azonban a nemzetközi közvélemény nem bolygatta, hanem – talán a cselekmények humanitárius szempontból való indokolhatósága miatt – egyszerűen napirendre tért felette,⁷³ opinio iuris azonban nem társult hozzá. 1998-ban a Sivatagi Róka (Desert Fox) hadművelet védelmében a '93-as Ghali-nyilatkozathoz hasonló megnyilvánulás ennek megfelelően már nem történt, sőt vita alakult ki az 1154. határozat megfogalmazása, valamint az 1205. határozat tartalma kapcsán arról, hogy van-e joga bármenny tagállamnak megállapítania a 687. határozat érdemi sérelmét, valamint hogy a „severest consequences” kitétel magában foglalja-e az erő alkalmazását.⁷⁴ Közvetve tehát a vita arról is szólt, hogy létezik-e bennfoglalt felhatalmazás és létezik-e automatizmus – ugyanarról tehát, mint

⁷⁰ 1993 januárjában az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország légiereje légitámadást hajtott végre iraki létesítmények ellen, amelyet azzal indokoltak, hogy azok a repüléstilalmi zónába telepített rakétaállások elpusztítására irányultak. Az akciót nem előzte meg a Biztonsági Tanács határozata, amely így nem is adott felhatalmazást; ennek ellenére azonban a légi csapás másnapján Boutros-Ghali ENSZ-főtitkár a következőképpen nyilatkozott: „The raid yesterday and the forces that carried out the raid have received a mandate from the Security Council according to Resolution 678, and the cause of the raid was the violation by Iraq of Resolution 687 concerning the ceasefire. So, [...] I can say that this action was taken and conforms to the resolutions of the Security Council and conform to the Charter of the United Nations.” [Press Conference by SG Boutros-Ghali, Paris, 14. January 1993. UN Doc. SG/SM/4902/Rev.1, at 1 (1993); idézi: Legality of use of force against Iraq, § 65.]

⁷¹ Carsten Stahn: Enforcement of the Collective Will After Iraq, p. 814.

⁷² Legality of use of force against Iraq, § 66.

⁷³ Egyes szerzők a jogszerűséget eleve nem is sorolják az ún. „humanitárius intervenció” fogalmi elemei közé – ld. Sulyok Gábor: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata, p. 64.

⁷⁴ A fegyverzetellenőrzés körüli huzavona a '90-es évek közepén is folytatódott, amint az Irak mulasztását megállapító és elítélő BT-határozatok gyarapodó száma is mutatta. A várható következményekre nézve a Biztonsági Tanács is egyre erősebb kifejezéseket használt, így 1998 márciusában az 1154. határozat már a „legsúlyosabb következményekkel” (severest consequences) fenyegette Irakot a tűzszüneti feltételek megsértése esetére. 1998 októberében azután Irak megszakította az együttműködést az UNSCOM-mal, amelyet a Biztonsági Tanács 1205. határozatában a tűzszünet kirívó megsértésének (flagrant violation) minősített és elítélt, felszólítva az országot az UNSCOM-mal való együttműködés felújítására és a tűzszüneti feltételek

2003-ban. A vitában a tagállamok többsége amellelt foglalt állást, hogy az erő alkalmazása 1998-ban a 678, 1154. és 1205. határozatok alapján jogellenes volt.⁷⁵ Így tehát az 1993-as és 1998-as események felidézésével az angol és amerikai kormányzatnak nemhogy nem sikerült alátámasztania érvelését, de – tekintettel a tagállamok 1998-as állásfoglalására – egyenesen gyengítette azt.

Az európai hatalmak ellenállása, kétes jogi és politikai legitimitációja ellenére az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Spanyolország 2003 márciusában határozat-tervezetet terjesztett a Biztonsági Tanács elé, amely annak megállapítására lett volna hivatott, hogy Irak elmulasztotta az 1441. határozatban számára biztosított „utolsó esélyt”; emellett ugyanakkor explicite nem tartalmazott felhatalmazást erő alkalmazására, ami véleményem szerint a fentebb tárgyaltak fényében megkérdőjelezi az intervenció jogszerű voltát még abban az esetben is, ha ezt a tervezetet a Tanács elfogadta volna. Mivel azonban Franciaország egyértelműen jelezte Washingtonnak, hogy egy esetleges szavazáson nemmel voksolna, amely a francia vétőjog miatt a határozat elutasításával lett volna egyenértékű, a tervezet végül nem került a Biztonsági Tanács elé. 2003. március 17-én Bush elnök ultimátumban szólította fel Szaddám Husszeint Irak elhagyására, ellenkező esetben fegyveres erő alkalmazását helyezte kilátásba. Mivel az iraki elnök a megszabott határidőig nem hagyta el az országot, március 19-én egy Szaddám feltételezett tartózkodási helye elleni amerikai légitámadással megindult az invázió.

5. A POLITIKAI LEGITIMITÁS KÉRDÉSE

A jogi síkon folytatott polémia mellett, annak szerves kiegészítőjeként éles politikai vita zajlott az intervenciót támogató és az azt ellenző körök között. A felhozott politikai érvek jelentős része – a regionális stratégiai megfontolások

betartására. 1998. december 15-én az UNSCOM jelentésében megállapította, hogy az előállt helyzetben nem tudja elvégezni feladatát. Másnap az Egyesült Államok és Nagy-Britannia légiereje 70 órás légitámadás-sorozatba kezdett, amely közel 100 célpontot érintett; ez volt a Sivatagi róka (Desert Fox) hadművelet. Bár az USA és Nagy-Britannia azzal érvelt, hogy az 1205. határozat a tüzszüneti feltételek kirívó sérelmének megállapításával, tekintettel az általa közvetlenül felhívott 1154. határozatnak az Irakot a „legsúlyosabb következményekkel” fenyegető tartalmára is, mintegy automatikusan fellesztette a 678. határozatba foglalt felhatalmazást az erő alkalmazására, ettől az érveléstől a Tanács 3930. ülésén a tagok többsége – az állandó tagok közül Franciaország, Oroszország és Kína – elzárkózott, hangsúlyozva, hogy az angolszász hatalmak kifejezett biztonsági tanácsi felhatalmazás híján megsértették az ENSZ Alapokmányát és aláásták gyakorlatilag a nemzetközi béke és biztonság egész intézményrendszerét. A Desert Fox hadművelet elutasításában Franciaország ment a legtovább, amely azon az alapon, hogy e jogtalan akcióval a repüléstilalmi zónák felügyeletének gyakorlata erő alkalmazására változott, bejelentette, hogy kivonul azok felügyeletéből és abban a jövőben nem fog részt venni.

⁷⁵ Legality of use of force against Iraq, §§ 61-62.

mellett – azon nemzetközi intézményrendszeréről szolt, amelynek keretei között a jogi vita is zajlott, így olyan sajátos kontextust biztosított a szűkebb értelemben vett nemzetközi jogi érveknek, amelyek áttekintése nélkül bajosan alkothatunk teljes képet az iraki kérdés valódi természetéről.

Abban az Atlanti-óceán mindkét partján egyetértettek, hogy Irak megtámadásának kérdése közvetve az unilateralizmus–multilateralizmus kérdéséről, vagyis az egész nemzetközi rendszerről is szól. A Bush-adminisztrációban hatalmon lévő vezető neokonzervatív személyiségek multilateralizmust elutasító álláspontja közismert, s ennek megfelelően nem palástolták ellenszenvüket az ENSZ-rendszerrel szemben sem.⁷⁶ Ezen irányzat követői 2003-ban nyíltan hangsúlyozták az amerikai gondolkodás idegenkedését a multi- és szupranacionalizmus minden formájától, éles kontrasztot vonva ezzel az Újvilág és a kontinentális Európa között.⁷⁷ Negatív véleményük legfőbb célpontja azonban mégsem Európa, hanem sokkal inkább az ENSZ volt, amelyet minimum irrelevánsnak és tehetetlennek tartottak, sőt egyes szerzők egyenesen arra a következtetésre jutottak, hogy „1945 óta oly sok állam, oly sok esetben alkalmazott fegyveres erőt az Alapokmány egyértelmű megsértésével, hogy azt mondhatjuk, ez a rezsím összeomlott.”⁷⁸ Ezt az álláspontot a jog nyelvére úgy igyekeztek lefordítani, hogy az erő alkalmazásának az Alapokmányban foglalt rendszere desuetudóba ment; ebben az esetben pedig tálcán kínálja magát az az európai fül számára kétségkívül cinikusan hangzó érv, hogy az Irak elleni intervenció nem azért volt jogos, mert a Biztonsági Tanács felhatalmazta volna rá az Egyesült Államokat, hanem mert nem volt jog, ami tiltsa.⁷⁹ A neokonzervatívok egyik prominense, Robert Kagan erről úgy vélekedett, hogy az USA eleve rossz helyen kereste a legitimitációt, amikor az ENSZ-hez fordult, ugyanis azt maga az Egyesült Államok hivatott megteremteni, méghozzá azzal, hogy maga kreál működő alternatívát az irrelevánsná vált és működésképtelen ENSZ-rezsím helyett.⁸⁰

Ezzel szemben az európai hatalmak úgy tekintettek és tekintenek az ENSZ-re, mint a nemzetközi legitimitás forrására – politikai értelemben is: „Amikor a Biztonsági Tanács határozatot fogad el, azt úgy kell tekinteni, hogy az emberiség egésze nevében beszél és így olyan legitimitással ruházza fel határozatát, amelyet a

⁷⁶ Id. Andor László – Tólas Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 29. skk.

⁷⁷ „Americans, Francis Fukuyama has written, tend not to see any source of democratic legitimacy higher than the nation-state. But Europeans see democratic legitimacy as flowing from the will of the international community.” – Michael J. Glennon: Why the Security Council Failed, p. 21.

⁷⁸ „Since 1945, so many states have used armed force on so many occasions, in flagrant violation of the charter, that the regime can only be said to have collapsed.” – Michael J. Glennon: Why the Security Council Failed, p. 22.

⁷⁹ Michael J. Glennon: Why the Security Council Failed, p. 24.

⁸⁰ Robert Kagan: Looking for Legitimacy in all the Wrong Places, p. 70.

*világ kormányai, sőt általában a közvélemény is elismernek.*⁸¹ Desuetudoról tehát szó sincs, ezzel a jogsértő amerikai fellépést nem lehet indokolni, az, magyarázzák akárhogy is, támadó cselekmény, amelynek igazság szerint az ICC⁸² hatáskörébe kellene tartoznia.⁸³ Számos amerikai szerző sem osztja azt a nézetet, hogy az ENSZ irrelevánssá vált volna, felhívva a figyelmet arra, hogy az Irak elleni „nagyobb hadműveletek” végének deklarációja után az Egyesült Államok és Nagy-Britannia egyből az „irreleváns” és „desuetudóba ment” ENSZ-hez, illetve annak biztonsági Tanácsához fordult a háborút követő megszállás legitimálása érdekében, amivel végső soron saját korábbi érvelésüknek mondtak ellent.⁸⁴

Az amerikai „héják” másik, széles körben propagált érve az európai hatalmak, mindenekelőtt Franciaország, Németország és Oroszország kárhozvátása volt „destruktív” magatartásuk miatt, amiért azok 2003 elején az Egyesült Államok erőfeszítései ellenére a Biztonsági Tanácsban sikerrel akadályozták meg az 1441. határozat után egy újabb, erő alkalmazására explicite felhatalmazó határozat elfogadását. Az amerikai nézőpontból szemlélve ez a vétőjoggal való visszaélés, vagyis tulajdonképpen egyfajta obstrukció volt az említett országok részéről, lévén, hogy egyes szerzők számításai szerint egy esetleges újabb, erő alkalmazására is felhatalmazó határozattervezet 11 szavazatot is kaphatott volna a Tanácsban.⁸⁵ Véleményük szerint a hidegháború vége óta az említett államok – Kínával egyetemben – minden igyekezetükkel csak azon voltak, hogy önnön befolyásuk megerősítésével hatékony ellensúlyt képezzenek az Egyesült Államokkal szemben, s így számukra – különösen Franciaország számára – az iraki kérdés kapcsán is fontosabb volt saját maguk megerősítése, mint a Szaddám-rezsim lefegyverzése.⁸⁶

Az európai hatalmak számára azonban saját befolyásuk megerősítésének igénye valószínűleg nem egyfajta öncélként létezett, hanem azt a jelek szerint sokkal inkább az amerikai hegemoniának a multilateralizmus korlátai közé szorítására kívánták felhasználni; ez viszont azt is jelenti, hogy Berlin vagy Párizs számára maga a folyamat, illetve annak ENSZ-keretek között tartása bizonyos értelemben fontosabb volt, mint maga a végeredmény.⁸⁷ Ebből a

⁸¹ „When the UN Security Council passes a resolution, it is seen as speaking for (and in the interest of) humanity as a whole, and in doing so it confers a legitimacy that is respected by the world’s governments, and usually by their publics.” – Shashi Tharoor: Why America Still Needs the United Nations, p. 68-69.

⁸² International Criminal Court – Nemzetközi Büntetőbíróság

⁸³ Id. Appeal by 1200 Lawyers in Opposition to Attacking Iraq. <http://member.nifty.ne.jp/jalisa/eng/eap20030212.html>

⁸⁴ Madeleine K. Albright: United Nations, p. 16.

⁸⁵ Id. Ruth Wedgwood: The Fall of Saddam Hussein: Security Council Mandates and Preemptive Self-Defense, p. 577.

⁸⁶ Michael J. Glennon: Why the Security Council Failed, p. 20, 25.

⁸⁷ Andor László – Tólas Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 145. skk.

nézőpontból pedig az ellenállás a Biztonsági Tanácsban nem valamiféle obstrukció, hanem a rendszer amerikaiak által történő negligálásának vagy még inkább instrumentalizálásának megakadályozása. Ezek az országok mindenképpen el akarták kerülni azt, hogy az ENSZ-hez hasonló formálisan rögzített nemzetközi struktúrákat az ad hoc koalíciók („coalition of the willing”) rendszere váltsa fel; hogy a „multilateralism à la carte” gyakorlata váltsa fel a „multilateralism à la Charte”⁸⁸ szisztémáját. Egyes amerikai szerzők is felvetik, hogy a Bush-adminisztráció nem igazán tett különbséget a szövetséges és a csatlós fogalma között, amivel valószínűleg sokat ártott hazája megítélésének; amennyiben ugyanis ezen (európai) szövetségesek aggályokat fogalmaznak meg, azt nem a gyengeség jeleként kell értelmezni és nem negligálni kell őket, hanem ezen aggályokat komolyan kellene venni és felnötként kezelni azok megfogalmazóit.⁸⁹ Nyíltan vállalt hegemonisztikus törekvései miatt az Egyesült Államokat ez oknál fogva számtalan kritika érte, ami számottevően gyengítette pozícióit a világ közvéleménye előtt, aláásva érvei szavahihetőségét és megrendítve a katonai megoldás politikai értelemben vett legitimitását.

A nézetkülönbség tehát az Atlanti-óceán két partja között a tömegpusztító fegyverek létének megítélésénél mélyebb volt. Még az intervenció megindulása előtt számos publikáció foglalkozott a készülő háború célszerűségének kérdésével. Túl azon, hogy egyes elemzések igyekeztek árnyalni a Szaddám kiszámíthatatlanságáról és veszélyességéről szóló híradásokat,⁹⁰ a fő kérdés igazából arról szólt, hogy vajon a háború – pontosabban, a megelőző jellegű, „preventív” háború – megfelelő eszköz-e a proliferáció és a nemzetközi terrorizmus leküzdésére – emlékeztetve némileg a 2001 szeptembere utáni vitákra. Egyes neokonzervatívokhoz köthető szerzők szerint a válasz igen: „*Hogy hatékonyan léphessünk fel a proliferáció jelensége ellen, preventív háborúval kell elhárítani a fenyegetést és eltántorítani a lehetséges fegyverkezőket*”⁹¹. Ezt a preventív háborút igenlő magatartást mások a bismarcki szentenciát idézve ugyanakkor „halálfélelemből elkövetett öngyilkosságnak”⁹² minősítették, figyelmeztetve annak számos buktatójára, amelyeket az amerikai biztonságpolitikai szakértők levele is összefoglalt. A szakértők figyelmeztettek az unilaterális politika veszélyeire és az irakihoz hasonló eszmei alapon indított további háborúk lehetőségére; felhívták a figyelmet a tömegpusztító fegyverekről és az iraki rezsimnek a terroristákhoz fűződő kapcsolatairól szóló értesülések bizonyítatlan voltára és az amerikai exit strategy hiányára; abbéli félelmüknek adtak hangot,

⁸⁸ A szójátékot lásd: Shashi Tharoor: Why America Still Needs the United Nations, p. 71.

⁸⁹ Madeleine K. Albright: Bridges, Bombs or Bluster?, p. 9.

⁹⁰ John J. Mearsheimer – Stephen M. Walt: An Unnecessary War, p. 52. skk.

⁹¹ „To be effective against proliferation, preventive war must remove the direct threat and dissuade would-be-proliferators.” – Joseph Cirincione: Can Preventive War Cure Proliferation? p. 68.

hogy az intervenció az Amerika-ellenesség megerősödéséhez vezetve növelné a terrorizmus bázisát az arab világban; végül rámutattak az akció lehetséges gazdasági következményeire.⁹³

A vitában az eddigieken túl sajátos érvet képeztek a Bush-kormányzat prominens alakjainak az amerikai olajiparhoz való szoros kötődéséről szóló értesülések.⁹⁴ A döntéshozók esetleges személyes anyagi érdekeltsege a háborúban számos ország közvéleményében aláásta a készülő intervenció erkölcsi és politikai legitimitációját és lerontotta érveik hitelességét. Mindezek nyomán a katonai fellépés ellenzői még inkább alátámasztottnak találhatták azt a – mint kiderült, nem alaptalan – feltételezést, hogy a háború ténye már régen eldöntetett, függetlenül attól, hogy a körülmények azt indokoltá és szükségessé teszik-e vagy sem; Albright megfogalmazásával élve „*Mindent összevetve, ezt a háborút az elhatározás, nem pedig a szükségszerűség szülte.*”⁹⁵

6. ZÁRSZÓ: AZ IRAKI HÁBORÚ ÉS A NEMZETKÖZI RENDSZER JÖVŐJE

A nemzetközi politikára gyakorolt hatása miatt az iraki háború jelentősége messze túlmutatott a Közel-Kelet regionális kérdésein. Politikai vonatkozásban a transzatlanti kapcsolatrendszer súlyos törésének lehettünk tanúi, amelynek során az Egyesült Államok viszonya megromlott mind hagyományos európai szövetségeseinek nagy részével, különösen Német- és Franciaországgal, mind Oroszországgal és Kínával, amelyek a 2001. szeptemberi terrortámadások után kiálltak mellette.⁹⁶ Mindemellett a háború által felszínre hozott fő kérdés a nemzetközi intézményrendszer jövője volt.

Láthattuk, hogy a neokonzervatívok – mintegy a jelen pillanatban folytatott unilaterális és érdekközpontú amerikai külpolitika apológiájaként – gyakorlatilag eltemették a kollektív biztonság rendszerét. Ennek megfelelően nézetük szerint itt az ideje visszatérni a tervezőasztalhoz, ahol újra kell rajzolni a nemzetközi intézményrendszert. Az ennek nyomán kialakuló „új rend” véleményük szerint az aktuális erőviszonyokat kell hogy tükrözze, és azon kell alapulnia, ahogy az államok valójában viselkednek, nem pedig ahogy kellene hogy viselkedjenek, vagyis ezen új rendnek nélkülöznie kell minden normatív-erkölcsi tartalmat; ebben az olvasatban ugyanis a természetjogról

⁹² Id. Richard K. Betts: Suicide from Fear of Death? p. 35.

⁹³ bővebben ld. Andor László – Tóth Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 166-169.

⁹⁴ Id. Andor László – Tóth Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 126-128.

⁹⁵ „It was, after all, a war of choice, not of necessity.” – Madeleine K. Albright: Bridges, Bombs or Bluster?, p. 7.

⁹⁶ Id. Madeleine K. Albright: Bridges, Bombs or Bluster?, p. 6; Andor László – Tóth Péter – Valki László: Irak – háborúra ítélve, p. 295 skk.

és elidegeníthetetlen jogokról szóló elmélkedések nem többek, mint holmi „középkori eszmék” („medieval ideas”).⁹⁷

A nemzetközi politika effajta felfogásának ellenzői továbbra is a multilaterális nemzetközi intézményrendszer és benne mindenekelőtt az ENSZ létének alapvető szükségességét hangsúlyozzák. Felfogásuk szerint az iraki háború a rendszer „egyszeri defektje” volt, amely azonban felhívta a figyelmet számos aggasztó tendenciára, így mindenekelőtt az egyetlen szuperhatalom részéről érkező óhajra a szisztéma marginalizálására vagy instrumentalizálására,⁹⁸ megjegyzik ugyanakkor, hogy még az egyetlen szuperhatalom sem elég erős ahhoz, hogy ezt tartósan megtegye.⁹⁹ A veszély mindazonáltal valós. Egyes szerzők szerint ugyanis a hidegháború utáni korszakban az ENSZ-rendszernek a nemzetközi béke és biztonság megóvására kidolgozott mechanizmusa gyakorlatilag a feje tetejére állt: míg ugyanis a Dumbarton Oaks-i és San Francisco-i „alapító atyák” a nemzetközi közösség akarata kikényszerítésének egyfajta centralizált modelljét álmodták meg, addig a hidegháború utáni gyakorlatban éppen ennek decentralizációs folyamatai erősödtek meg¹⁰⁰ – például az erő alkalmazására való felhatalmazás gyakorlatának általánossá válásával. Ezzel viszont komoly kihívás érte a Biztonsági Tanácsnak az erő alkalmazására vonatkozó monopóliumát is, amint az már például Koszovó esetében is történt, s amint azt az iraki példa mindenki számára egyértelművé tette. A kérdés ezzel kapcsolatban az, hogy a monopólium kikezdése diszfunkcionális jelenségnek, avagy a rendszer evolúciója megnyilvánulásának tekinthető-e. Az „európaiak” inkább az első, az „angolszászok” pedig a második verzióra szavaznának. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a kérdést nem a jelenleg vitázó személyek, hanem elsősorban az idő, illetve a nemzetközi politika jövőbeni történései fogják eldönteni; sok függhet például attól, hogy a jelenlegi neokonzervatív kurzus washingtoni uralma mennyire bizonyul tartósnak, mennyi időt kap a nemzetközi rendszer befolyásolására.¹⁰¹

Azt ugyanakkor nehéz figyelmen kívül hagyni, hogy az ENSZ-rendszer még támogatói szerint is megérett már a reformra – igaz, teljesen másmilyenre, mint ahogy az az „angolszászok” elképzeléseiben szerepel. Az idő számos szervezeti megoldás, így többek között a Biztonsági Tanács jelenlegi összetétele felett is eljárt, ami nem használ politikai legitimitásának¹⁰² – és ezt

⁹⁷ Michael J. Glennon: *Why the Security Council Failed*, p. 31-32.

⁹⁸ Id. Stahn, Carsten: *Enforcement of the Collective Will After Iraq*, p. 808.

⁹⁹ Andor László – Tálás Péter – Valki László: *Irak – háborúra ítélve*, p. 296. skk.

¹⁰⁰ Stahn, Carsten: *Enforcement of the Collective Will After Iraq*, p. 810.

¹⁰¹ Andor László – Tálás Péter – Valki László: *Irak – háborúra ítélve*, p. 307-308.

¹⁰² Ismert, hogy a világ egyes régióinak Biztonsági Tanácson belüli reprezentáltságában komoly aránytalanságok mutatkoznak. Az afrikai és az ázsiai országok például, amelyek együttesen a világ országainak 55%-át teszik ki, az állandó tag Kína mellett másik öt – együttesen tehát hat – hellyel rendelkeznek a Biztonsági Tanácsban, ami összesen a helyek 40%-át jelenti; ugyanez az

az Egyesült Államok Irak kapcsán kifejtett politikai természetű érveiben teljes mértékben ki is használta. Emellett számos jogintézmény is újragondolásra vár – legismertebb ezek közül az állandó tagok vétójoga. Az iraki háború kevés pozitív következményeinek egyike, hogy rávilágított a rendszerszámos elemének tarthatatlan voltára és katalizálólag hatott az esetleges reformról folytatott diskurzus beindulásában. Ennek mindezeideig talán egyik legmarkánsabb terméke a számos – zömmel a politikai baloldalhoz köthető – ismert személy és NGO által jegyzett, 2004. április 1-én kelt Londoni deklaráció, amely – nagyszámú „merész” elképzelése mellett – a kollektív biztonság rendszerét is számos ponton átformálná: megszüntetné az egyes régiók alul- illetve felülreprezentáltságát, átalakítaná és regionális szinten értelmezné az állandó tagság intézményét, a vétójogot pedig egy, az Európai Tanácsban működő „kettős többség” rendszeréhez hasonló szisztémával kívánná felváltani – és az egész rendszert parlamentáris mintára a szintén demokratizált Közgyűlés hathatós ellenőrzése alá helyezné.¹⁰³ Vizsgált témánk szerint azonban talán a legfontosabb változás az lenne, hogy a deklaráció indítványozza egy állandó ENSZ-haderő felállítását is, amit a kollektív akarat kikényszerítésére, illetve békefenntartásra vehetne igénybe a világszervezet; ezzel ugyanakkor az erő alkalmazására való felhatalmazás jogintézményének, illetve a vele való jogi-politikai manipulációnak is beakonyulna.

Mindezen változtatási szándékok rendkívül sokszínűek voltak mellett is – számos egyéb javaslattal egyetemben – ugyanarra a célra irányulnak: arra nevezetesen, hogy az ENSZ nemzetközi béke és biztonság fenntartására hivatott mechanizmusai, rezsimjei lépést tudjanak tartani a korral és továbbra is legalább akkora – de inkább nagyobb – hatékonysággal és elfogadottsággal működjenek, mint eddig, és lehetőség szerint ne alakulhasson ki olyan helyzet, amelyben bármely hatalom érdemesnek tarthatná, vagy egyáltalán megfontolhatná az általa nyújtott keretek mellőzését. Jelen pillanatban e reformtörekvések kimenetele még meglehetősen bizonytalan, a folyamat ugyanis meglehetősen kezdeti állapotban tart. Megfontolt és következetes végigvitele azonban nagyban hozzájárulhat nemcsak a nemzetközi béke és biztonság hatékonyabb védelméhez, de az ebben a körben hozott döntések erősebb politikai legitimitációjához is.

arány Latin-Amerika esetében az államok 33%-os részaránya mellett a BT-beli helyek 13%-a. Nyugat-Európa és Észak-Amerika országai ugyanakkor a világ országainak 14%-át teszik ki, mégis a három állandó tag – az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország – mellett további két –összesen tehát öt – hellyel, vagyis az összes BT-beli helyek 33%-ával rendelkeznek, tehát erősen túltreprezentáltak. – ld. Bardo Fassbender: *United Nations Security Council Reform and the Right of Veto*, p. 198-199.

¹⁰³ ld. www.reformcampaign.net

IRODALOMJEGYZÉK

A) FORRÁSOK

- Az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatai: 660, 661, 664, 665, 666, 670, 678, 686, 687, 688, 1060, 1137, 1154, 1205, 1441, 1483,*
Az ENSZ Közgyűlésének 3314 (XXIX). sz. határozata [1974] az agresszió fogalmának meghatározásáról
Text of Blix/El-Baradei letter. An Annex to Security Council Res. 1441. www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm
Iraq's Weapons of Mass Destruction Programs. www.cia.gov/cia/reports/iraq_wmd/Iraq_oct_2002.htm
Iraq's weapons of mass destruction: the assessment of the British Government. www.fco.gov [2002. szeptember 24.]
 HANS BLIX: *An Update on Inspection.* http://www.un.org/Depts/unmovic/Bx27.htm
Legality of Use of Force against Iraq. Opinion. Prepared by Rabinder Singh QC and Allison Macdonald. 10 September, 2002. www.lncp.org/global/IraqOpinion10.9.02.pdf
The National Security Strategy of the United States of America. www.whitehouse.gov/nsc/nss.html
 International Law and the Preemptive Use of Force against Iraq. CRS Report for Congress. www.boozman.house.gov/UploadedFiles/IRAQ%20-%20International%20Law%20and%20the%20Preemptive%20Use%20of%20Force%20Against%20Iraq.pdf
Law Professors' Statement Challenging US War Plans: A US War Against Iraq Will Violate US and International Law and Set a Dangerous Precedent For Violence That Will Endanger the American People. www.the-rule-of-law.com/Iraq/Statement
 LORD GOLDSMITH: *Legal basis for use of force against Iraq.* www.number-10.gov.uk/print/page3287.asp
Authority for Use of Force by the United States Against Iraq under International Law. CFR Publications 2003. április 10. www.cfr.org/publication.php?id=5862
Appeal by 1200 Lawyers in Opposition to Attacking Iraq. http://member.nifty.ne.jp/jalisa/eng/eap20030212.html
The London Declaration. www.reformcampaign.net
 GHALI, BOUTROS BOUTROS: *Békeprogram. Preventív diplomácia, béketeremtés és békefenntartás. A Főtitkár jelentése a Biztonsági Tanács 1992. január 31-ei csúcstalálkozóján elfogadott nyilatkozatnak megfelelően.* Egyesült Nemzetek–Magyar ENSZ Társaság, New York–Budapest, 1992.

B) FELDOLGOZÁSOK

- ALBRIGHT, MADELEINE K.: *Bridges, Bombs or Bluster?* Foreign Affairs, 82(2003):5, p. 1-20.
- ALBRIGHT, MADELEINE K.: *United Nations*. Foreign Policy, September/October 2003, p. 16-24.
- ANDOR LÁSZLÓ – TÁLAS PÉTER – VALKI LÁSZLÓ: *Irak – háborúra ítélve*. Zrínyi; Budapest, 2004.
- BAKKE, AMY: *US–European Policies in the Persian Gulf: Time for Precrisis Management*. Muscantine, Stanley Foundation, 1998.
- BETTS, RICHARD K.: *Suicide from Fear of Death?* Foreign Affairs, 82(2003):1, p. 34-43.
- CIRINCIONE, JOSEPH: *Can Preventive War Cure Proliferation?* Foreign Policy July/August 2003, p. 66-69.
- COT, JEAN-PIERRE – PELLET, ALAIN: *La Charte des Nations Unies*. ECONOMICA, Paris; 1985.
- FASSBENDER, BARDO: *United Nations Security Council Reform and the Right of Veto*. A Constitutional Perspective. Kluwer Law International, The Hague–London–Boston, 1998.
- FRANCK, THOMAS M.: *What Happens Now? The United Nations After Iraq*. American Journal of International Law 97(2003):3, p. 608-620.
- FREUDENCHUSS, HELMUT: *Collective Security*. In: F. Cede – L. Sucharipa-Behrmann (eds.): *The United Nations – Law and Practice*. Kluwer Law International, The Hague–London–Boston, 2001. p. 73-88.
- GAJA, GIORGIO: *Use of Force Made or Authorized by the United Nations*. In: Tomuschat, C. (ed.): *The United Nations at Age Fifty*. Kluwer Law International, The Hague–London–Boston, 1995.
- GARDNER, RICHARD N.: *Neither Bush nor the „Jurisprudes”*. American Journal of International Law 97(2003):3, p. 585-590.
- GLENNON, MICHAEL J.: *Why the Security Council Failed*. Foreign Affairs, 82(2003):3, p. 16-35.
- GOODRICH, LELAND M. – HAMBRO, EDWARD: *Charter of the United Nations. Commentary and Documents*. The London Institute of World Affairs – Stevens&Sons, London, 1949.
- GRANT, THOMAS D.: *The Security Council and Iraq: An Incremental Practice*. American Journal of International Law 97(2003):4, p. 823-841.
- GRAY, CHRISTINE: *From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force against Iraq*. European Journal of International Law 13(2002): 1, p. 1-21.

- GRAY, CHRISTINE: *The Use and Abuse of the International Court of Justice: Cases concerning the Use of Force after Nicaragua*. European Journal of International Law 14(2003):5, p. 867-905.
- KAGAN, ROBERT: *Looking for Legitimacy in all the Wrong Places*. Foreign Policy July/August 2003, p. 70-71.
- KISSINGER, HENRY: *Korszakváltás az amerikai külpolitikában? A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései*. Panem-Grafo, Budapest, 2002.
- MEARSHEIMER, JOHN J. – WALT, STEPHEN M.: *An Unnecessary War*. Foreign Policy January/February 2003, p. 50-59.
- PRANDLER ÁRPÁD: *A Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság szolgálatában*. Kandidátusi értekezés, 1972.
- STAHN, CARSTEN: *Enforcement of the Collective Will After Iraq*. American Journal of International Law 97(2003):4, p. 804-823.
- STROMSETH, JANE E.: *Law and Force after Iraq: A Transitional Moment*. American Journal of International Law 97(2003):3, p. 628-642.
- SULYOK GÁBOR: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat, Budapest; 2004.
- TAFT, W.H. – BUCHWALD, T. F.: *Preemption, Iraq and International Law*. American Journal of International Law 97(2003):3, p. 557-562.
- THAROOR, SHASHI: *Why America Still Needs the United Nations*. Foreign Affairs 82(2003):5, p. 67-80.
- VALKI, LÁSZLÓ: *The 11 September Terrorist Attacks and the Rules of International Law*. European Integration Studies 1(2002):1, p. 29-37.
- WEDGWOOD, RUTH: *The Fall of Saddam Hussein: Security Council Mandates and Preemptive Self-Defense*. American Journal of International Law 97(2003):3, p. 576-585.
- WIENER, JOHN: *Leadership, the UN and the New World Order*. In: BOURANTONIS, D. – WIENER, J.: *The United Nations in the New World Order*. Macmillan, London, 1995.
- YOO, JOHN: *International Law and the War in Iraq*. American Journal of International Law 97(2003):3 p. 563-576.